

Yusuf YILDIZ*

15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar

The Muslims in Sicily and Italy to 15th Century

ÖZET

Tarihinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan Sicilya Adası, 9. asırda Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Müslümanlar, fetihden sonra İtalya'ya da akınlar düzenlemişlerdir. 11. asırda Normanlar tarafından istila edilene kadar Müslümanların elinde olan adada İslam kültürü egemen olmuştur. Müslümanların, başka dinlerin mensuplarına karşı geliştirdikleri dini tolerans kültürü, Normanlar döneminde de devam ettirilmiştir. Bu dönemden itibaren bu hoşgörüden yararlananlar ise Müslümanlar olmuşlardır. Daha zayıf olmakla birlikte Normanlar döneminde de önemli bir nüfuzaya sahip olan Müslümanlar, doğunun bilgeliğinin ve bilimsel tecrübesinin Sicilya'dan Avrupa'ya aktarılmasına önemli katkı sağlamışlardır. II. Friedrich dönemi, sözü edilen tolerans kültürüyle birlikte, Avrupa'nın Müslümanlardan bilimsel alanda sağladığı yararın zirveye ulaştığı dönemdir. II. Friedrich'in ölümünden sonra ise Müslümanlara karşı mevcut olan himaye ve tolerans siyasetinin yavaş yavaş sona erdiği bir döneme girilmiştir. Nihayet 14. asrın başından itibaren Papa ve Sicilya'nın yeni hâkimi Fransız Anjou hanedanı tarafından uygulanan baskılar, katliamlar ve Hristiyanlaştırma siyaseti, zamanla Müslüman nüfusun Sicilya ve İtalya'da yok olmasıyla sonuçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sicilya, İtalya, Müslümanlar, Normanlar, II. Friedrich, Papalık, Anjou Hanedanı, Katliamlar.

ABSTRACT

Sicily, which was home of several civilizations in its history, was conquered by Muslims in the 9th century. The Muslims also attacked directly Italy after conquest of island. The island was dominated by Islamic culture until the Norman conquest in the 11th century. The culture of religious tolerance towards the followers of other religions created by the Muslims continued also in the time of Normans. From that time on the Muslims benefited from this tolerance policy. The Muslims, who had a great influence even in the time of the Normans, even though it had become somewhat weak, contributed greatly to the transfer of the scientific experience and wisdom of the East from Sicily into the West. In addition to the tolerance culture mentioned, the reign of Frederick was a time during which the scientific knowledge transmitted by the West from the East reached its climax. After Friedrich's death, however, began a period during which the policy of tolerance and protection towards the Muslims came to an end. Finally, since the beginning of the 14th century, the oppressions, massacres and Christianization policies of the pope and the French Anjou dynasty led to the gradual disappearance of the Muslim population in Sicily and Italy.

Keywords: Sicily, Italy, Muslims, Normans, Frederick II, Papacy, Dynasty of Anjou, Massacres.

* Yazışılan Yazar/Correspondence Author Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. yusufyildiz@ibu.edu.tr / yyildiz78@hotmail.de

1- Giriş

Bugün otonom bir bölge olan Sicilya, 25.708 kilometrekarelik alanıyla Akdeniz'in en büyük adasıdır. Meşhur Etna Yanardağı, beşte dördü tepelik ve dağlık olan bu adada bulunmaktadır (Gründel ve Tomek, 2015, s. 12). İtalya Yarımadası'na Messina Boğazı'yla bağlı olması ve Kuzey Afrika'ya yalnızca 500 km kadar bir deniz mesafesinde bulunmasından dolayı adeta Avrupa ile Afrika arasındaki geçişi kolaylaştıran bir basamağı andıran ve bu nedenle son derece önemli bir stratejik konuma sahip olan ada, tarihin bütün dönemlerinde ilgi odağı olmuştur. Deniz trafiğinin ve ticaretinin üssü konumunda olması, adanın değerini daha da artırmış, ancak bu özelliğiyle çeşitli kavimlerin istilasına da uğramıştır. Yeni gelenler kendi kültürlerini getirmekle beraber, belli ölçüde adada mevcut olan kültürü de benimsemişler ve yerel halkla karışmışlardır. Ada, genellikle Yunan, Roma, Bizans gibi merkezi başka bir bölgede olan imparatorlukların parçası olmuştur. Coğrafi yakınlığı nedeniyle Sicilya'daki gelişmelerden doğal olarak Güney İtalya'da önemli ölçüde etkilenmiştir. Sicilya'ya hâkim olan bir güç, sınırlı ölçüde de olsa, en azından Güney İtalya'da da etkin olmuştur.

Sicilya ve Güney İtalya'da derin izler bırakan medeniyetlerden biri de İslam Medeniyeti'dir. 9. asırda Sicilya'yı fetheden Müslüman savaşçılar, İtalya'ya da akınlar düzenlemişlerdir. Burada uzun süre tutunamaları da, 11. yüzyıldaki Norman istilasına kadar, Sicilya'da hâkimiyetlerini iki asırdan fazla sürdürmüşlerdir. Adadaki Müslüman nüfuzu, zayıf da olsa Normanlar döneminde de devam etmiştir. Ancak Normanların son zamanlarında Müslümanlara karşı mevcut olan kültürel ve dini hoşgörü siyaseti sona ermiştir. Takip eden İmparator II. Friedrich (1220-1250) dönemi ise Müslüman toplumu açısından bir dönüm noktası sayılabilir. Zira Müslümanlar, bu dönemde hiçbir zaman görmedikleri bir hoşgörü ortamına kavuşmuşlardır. Ancak imparatorun ölümünden sonra artık yeni bir kırılma yaşanacaktır. 14. yüzyılın başında Müslümanların felaketiyle sonuçlanacak olan bu kırılmanın mimarları, Papalık ve Sicilya'nın yeni hâkimi Fransız Anjou Hanedanı'dır.

Avrupa'da İslam, Müslüman nüfuzu, Ortaçağ'da doğu bilgeliğinin Avrupa'ya taşınması, Müslüman-Hristiyan kültürel etkileşimi gibi konular, "*ulusötesi tarih*" (Transnational History) ve "*ulusötesi etkileşim*" (Transnational Interaction) perspektifinde Avrupa'da son yıllarda artan bir oranda ilgi görmekte ve araştırılmaktadır. Bu ilginin altında öncelikle, dış etkilerin, bir kültür dairesinin tarihi gelişim sürecindeki bütün unsurlarına rolünü belirleme ve anlama amacı yatmaktadır. Bu bağlamda genel olarak Müslüman-Hristiyan ilişkileri, özel olarak ise Müslüman Afrika ile Hristiyan Avrupa arasındaki geçiş bölgesi özelliği taşıyan Sicilya ve İtalya'daki Müslüman varlığı önemle üzerinde durulması gereken konular olarak görünmektedirler. Bu nedenle çalışma, yeni araştırmalar ve Avrupa kaynakları ışığında 15. yüzyıla kadar Sicilya ve İtalya'daki Müslüman varlığı hakkında genel bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Böylece herşeyden önce, Avrupa kültürünün ve Avrupa'da bilimin tarihsel gelişimi sürecinde, İslam kültüründen ve Müslüman bilgeliğinden ne derece etkilendiğinin anlaşılmasına katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Araştırmada şu sorular öne çıkacaktır: Müslümanlar Sicilya ve İtalya'ya ne zaman ve nasıl gelmişlerdir? Müslümanların, söz konusu bölgelerin siyasi, sosyal, ekonomik, mimari, bilimsel ve kültürel gelişimi

sürecindeki rolleri nedir? Müslüman toplumunun bu bölgelerdeki siyasi varlığı ve nüfuzu aynı düzeyde mi olmuştur, yoksa radikal iniş çıkışlar ve kırılmalar sözkonusu mudur? Müslümanların bu bölgelerdeki akıbetleri nasıl olmuştur?

2- Sicilya'nın Müslümanlar Tarafından Fethi ve Adadaki Müslüman Hâkimiyeti

Sicilya'da çeşitli medeniyetler hüküm sürmüştür. Sicilya tarihinde derin izler bırakan en köklü medeniyetlerden biri Yunan Medeniyeti'dir. Adada ilk Yunan kolonisi "Naxos", M.Ö. 734'de kurulmuş, bunu diğer Yunan kolonileri takip etmiştir. Fakat ada da aynı dönemlerde Kartaca kolonileri de görülmeye başlanmıştır. Böylece Sicilya, bir müddet Yunan-Kartaca mücadelesine sahne olmuştur. Kartacalıların, Romalılar tarafından adadan kovulmasının ardından M.Ö. 3. yüzyılda Sicilya'da başlayan Roma hâkimiyeti, M.S. 6. yüzyıla kadar sürmüştür. Ancak ada halkı, bu dönemde de büyük oranda Yunanca konuşanlardan oluşmuştur. 535 yılında Bizanslı General Belisarius tarafından ele geçirilen ada, nihayet bir Bizans vilayetine dönüştürülmüştür. Böylece yüzyıllardır kökleşen Yunan kültür ve sanatının etkisi, Bizans sayesinde devam etmiştir (Farrel, 2012, s. 19-21).

Dar Messina Boğazı'yla İtalya Yarımadası'ndan ayrılan Sicilya, yarımadaanın adeta coğrafi bir uzantısı gibidir. İslam'ın daha 7. asırda yayıldığı Kuzey Afrika'ya gemi ile oldukça kolay ulaşılabilir bir mesafede bulunmaktadır. Bu nedenle Bizans tarafından zaman zaman Kuzey Afrika'daki Müslümanlar üzerine yapılan seferler için üs olarak da kullanılmıştır. Ada, Araplar tarafından 7. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar defalarca düzenlenen saldırılara rağmen fethedilememiştir (Ahmad, 1975, s. 1-5). Araplar, Sicilya'yı, ancak 827 yılında ele geçirebilmişlerdir. Fetih, tıpkı yüz yıl önce İspanya'nın ele geçirilişi gibi olmuştur. Yani Araplar Avrupa'nın başka bir bölgesini fethetmek üzere bir kez daha davet edilmişlerdir. Vaktiyle İspanya halkı tarafından çağrılan Araplar, bu sefer Euphemius isimli bir Bizans valisi tarafından davet edilmişlerdir (Almond, 2009, s. 51-52): Rivayete göre bu vali, Homoniza isimli bir rahibeye âşık olmuş ve rızası olmamasına rağmen onunla evlenmiştir. Bu nedenle İmparator II. Michael, valinin burnu kesilerek cezalandırılmasını emredince o da isyan etmiştir. İmparatorun üzerine gönderdiği Konstantin isimli kumandanı yenen Euphemius, kendini imparator ilan etmiş ve Sicilya'ya kendi memurlarını yerleştirmiştir. Fakat daha sonra Bizans'a yenilen vali, Tunus Aglabi Emiri Ziyâdat-Allâh'ın yanına giderek, kendisinin Sicilya valisi olarak kalması şartıyla emire adanın hâkimiyetini ve vergi ödemeyi teklif etmiştir. Böylece 10.000 savaşı ve 70-100 gemiden oluşan Arap ordusu, Bizanslı valinin de yardımıyla adayı zaptetmiştir (Ahmad, 1975, s. 6-7). Adanın Araplar tarafından tamamen kontrol altına alınması ise ancak 902 yılında sağlanabilmiştir (Almond, 2009, s. 52).

Sicilya'ya gelen ilk Müslümanlar, İtalya Yarımadası'na da yönelmişlerdir. Hatta 9. asır zarfında Tropea, Santa Severina ve Amantea gibi Güney İtalya'daki Calabria Bölgesi şehirleri ve kasabaları Arapların eline geçmiştir. Müslümanların 846'da Vatikan'daki Aziz Petrus Bazilikası'nı yağmalaması, yarımadaadaki Müslüman varlığını Roma'ya kadar hissettirmiştir. Daha sonra bir Müslüman şehrine dönüşecek olan Lucera'nın yalnızca 130 kilometre güneyinde bulunan Bari ise 9. asrın ortalarında Berber savaşı Halfun tarafından alınmış ve yirmi yıldan fazla Müslüman hâkimiyetinde

kalmıştır (Taylor, 2003, s. 2; Metcalfe, 2009, s. 16-21).

Elbette, Müslümanların asıl etkin olduğu, hatta vatan edindikleri bölge Sicilya'dır. Sicilya'nın 1061 yılında Normanlar tarafından ele geçirilişine kadar burada üç Arap hanedanı hüküm sürmüştür: Aglabiler, Fatimiler ve Kelbiler. Aglabi egemenliği, 909 yılında Fatimiler Tunus'da iktidarı ele geçirince Sicilya'da da sona ermiş, böylece ada, 917'den itibaren yirmi yıl boyunca Fatimilerin atadığı vali Sâlim b. Raşid tarafından yönetilmiştir. 937'de çıkan bir isyandan sonra Halife Ebu'l Kasım el-Kaim (934-946), Sâlim'i görevden alıp yerine Halil b. İshak'ı atamıştır. Buna rağmen adadaki isyan ve kargaşalar sona ermemiştir. 947'de çıkan bir isyanı bastırması için atanan yeni vali Hasan b. Kalbi adanın tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Çünkü Kalbi'nin burada kontrolü ele geçirmesi, adayı 90 yıldan fazla yönetecek olan yarı bağımsız Kalbiler hanedanının kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Daha çok adanın batı kesiminde etkin olan Araplar, Palermo'yu (şehrin modern ismi olan Palermo, Arapça Balern kelimesinden türemiştir) başkent yapmışlardır. Araplar zamanında ada, üç idari bölgeye ayrılmıştır: *Val di Mazara*, *Val di Noto* ve adanın yarısından fazlasını içine alan *Val Demone* Bölgesi ("Val" Arapça vilayet demektir). Bu idari düzenleme, 19. yüzyılda Sicilya, İtalya Krallığı'na ilhak edilene kadar devam etmiştir. Fakat adanın Siraküza merkezli Yunan Doğusu ve Palermo merkezli Arap Batısı şeklindeki idari taksimatı adanın kültüründe daima canlı kalmıştır.

Arap hâkimiyeti döneminde Kuzey Afrika Müslüman kültürü, Normanlar tarafından fethine kadar geçen iki asır boyunca Sicilya'nın diline, mimarisine ve demografik yapısına derinden tesir etmiştir. Ada, tamamen İslam dünyasına entegre edilmiştir. Fakat buna rağmen Kur'an'da kitap ehli halklara karşı dini tolerans ilkesi esas olduğu için, Müslüman, Yahudi ve Hristiyanların adada karşılıklı hoşgörü çerçevesinde beraber yaşaması mümkün olabilmiştir. Zımni statüsünde olan Yahudiler ve Hristiyanlar, cizye ve haraç gibi bazı özel vergiler ödemekle yükümlü kılınmışlarsa da, bu sayede kendi din ve kültürlerine göre yaşamakta serbest bırakılmışlardır (Farrel, 2012, s. 21-22).

Sicilya, uygun coğrafi şartları ve stratejik konumu ile Müslümanlar için ideal bir yeni vatan olmuştur. Adayı ziyaret eden Arap seyyahlar, suyunun bolluğuna, arazilerinin verimliliğine ve uluslararası ticaretin getirdiği refaha hayran kalmışlardır. Tabiki bu şartlar İslam medeniyetinin buradaki gelişimi ve yayılışı için de uygun bir ortam sunmuştur. Örneğin İslam mimarisinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Seyyahların verdiği bilgiye göre, sadece Palermo'da 300'den fazla cami inşa edilmiştir. Ancak ilginçtir ki, buna rağmen tek bir önemli yapı bile günümüze ulaşamamıştır. Hala ayakta kalan birçok kale bulunmaktadır. Ama bunların da istisnasız tamamının mimari yapıları, birbirini takip eden Hristiyan hükümdarlar tarafından öyle değiştirilmiş ve yeniden tasarlanmıştır ki, artık Müslüman kaleleri olarak tanınamayacak haldedirler. Sicilya'da çok derin izler bırakan Araplar, adada tarım ve ziraatin yapısını da değiştirmişler, yeni sulama teknikleri geliştirmişler, şeker kamışı ekimini başlatmışlar, portakal bahçeleri kurmuşlar, İran'dan kavun ve hurma ithal etmişlerdir. Ayrıca pamuk ekimini başlatarak tekstil endüstrisini de geliştirmişlerdir (Farrel, 2012, s. 23).

Müslümanların Sicilya ve İtalya'ya en büyük katkıları hiç şüphesiz bilim alanında

olmuştur. Bugün biliyoruz ki, Ortaçağ'da Müslüman bilginler, Yunan bilim mirasını alıp, geliştirmek ve zenginleştirmek suretiyle dünyada bilimin şampiyonları olmuşlardır. Michele Amari'ye göre Sicilya Araplarının, Yunan felsefesine ilgi göstermelerinin ve Yunan bilim mirasını Yunan dilinde okumalarının ana nedeni, onların, Yunanlılarla yan yana yaşamalarıydı (Ahmad, 1975, s. 44-45). Bunun ancak kısmen doğru olduğunu söyleyebiliriz. Yunanlılarla doğrudan temas halinde olmak, bilginlerin Yunan bilimlerine erişimini elbette kolaylaştırmıştır. Ancak Müslüman bilginler, özellikle Arapların "mevali" dediği Arap olmayan Müslüman unsurlar, Ortaçağ'da zaten genel manada bilimin, bihassa Yunan bilim mirasının önemini fazlasıyla kavramışlardır.

Her halükarda Arap hâkimiyeti döneminde bir bilim ve kültür merkezine dönüşen Sicilya, bu özelliğiyle Avrupa'da çok özel bir konuma sahipti. İslam dünyasının Ortaçağ'da, din bilimlerinin yanında doğa bilimlerine, felsefeye ve tıbbıya verdiği büyük önemin simgeleştiği merkezlerden sayılan ada, bu konumuyla İtalya Yarımadası'nda da hayranlık uyandırmaktaydı. Camiler bile fıkıh, hadis, kıraat gibi dini bilimlerin yanında gramer ve lügatbiliminin de öğretildiği entelektüellik aktivitelerinin merkezi olarak hizmet vermekteydi.

Sicilya'da doğa bilimleri ve tıp alanında önemli bilim adamları yetişmiştir. Mesela, Yunan Doktor Dioskurides'in (ölm. M.S. 40) botanik kitabını Endülüs hükümdarı III. Abdurrahman için Arapça'ya çeviren Ebu Abdullah, Sicilya kökenli bir bilgindi. İbn Katta'nın verdiği bilgiye göre, astronom, matematikçi ve şair Ebu Abdullah el-Karani de Sicilyalıydı. Aynı yazara göre, İbn at-Tazi isimli bir Sicilyalı, hem şair hem de doktordu. Ebu Said b. İbrahim, farmakope eseri bugüne ulaşan Sicilyalı fizikçilerdendir. Diğer iki önemli fizikçi Ebu Bekir es-Sikilli ve onun öğrencisi İbn Abi Usaybia idi. Ebu'l Abbas b. Abdusselam, İbni Sina'nın tıbbi çalışmalarından birinin şerhini yazmıştı. Sicilyalı bilim adamları arasında garip karakterleriyle öne çıkanlar dahi vardı. Mesela İbn el-Muaddib, enerjisini Simya bilimi ile uğraşarak ve felsefe taşını bulmak için sarfetmişti.

Ayrıca ada, Kuzey Afrika'da baskı ve takibata maruz kalan bilim adamlarının da sığınağı olmuştur. Mesela ünlü dilbilimci ve şair Alî b. Hamza el-Basrî, Sicilya'ya göç etmiş ve 985'de burada ölmüştür. Mısır'da öğrenim gören Muhammed b. Hurasan ve İsmail b. Halaf, hadis bilimci Ebû-l Abbas ve Sicilya'nın fethinde bizzat önemli rol oynayan ve İslam'ın ilk üç asrındaki en önde gelen hukukçularından sayılan fıkıhçı Esad b. el-Furat, Sicilyalı Kur'an bilginlerinden sadece bazılarıdır (Ahmad, 1975, s. 41-45).

3- Sicilya'da Norman Hâkimiyeti ve Müslümanlar

11. asırdan itibaren Sicilya'da yeni bir istila tehlikesi belirmiştir. Bizanslı General George Maniakes (ölm. 1043), 1038 yılında Bizans hâkimiyetini yeniden tesis etmek için adaya bir sefer düzenlemiştir. Arapları 1040 yılında Castello di Maniace yakınında yense de zaferi uzun sürmemiştir. Çünkü Bizans hükümeti tarafından adeta aşağılanarak İstanbul'a geri çağırılmış, böylece Bizans'ın teşebbüsü başarılı olamamıştır (Farrel, 2012, s. 23). Fakat Müslümanlara yönelen tehlike geçmemiştir. Ada, yirmi bir yıl sonra 1061'de Normanlar tarafından istila edilmiştir, çünkü beş yıl sonra İngiltere'yi fethedecek olan Normanlar, önce Sicilya'yı almaya karar vermişlerdir. Adadaki üç Arap emirin birbiriyle amansız bir mücadele içinde olması, Norman istilasını kolaylaştırmıştır.

Palermo Emiri İbn at-Tinnah ile işbirliği yapan Normanlar, 1091 yılına kadar adanın tamamını kontrol altına almışlardır (Almond, 2009, s. 52). Bu kargaşa esnasında Müslümanların büyük bölümü, bilhassa elit ve entelektüel kesim, Kuzey Afrika'ya kaçmıştır (Taylor, 2003, s. 2).

Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin Norman hâkimiyetinin ilk zamanlarında her alanda normal geliştiğini söyleyebiliriz. Mesela askeri alana bakıldığında, adanın fethinden sonra Norman ordusunda Müslüman askerlerin de savaştığı görülmektedir. Ayrıca 1076 yılı civarında Norman Komutan Robert Guiskart'ın ordu listelerinde Müslüman okçulara rastlanmaktadır. 1098 yılı civarında Kalabria'daki Bizanslılarla savaşmaya giden Kont Roger'in idaresindeki ordu ise genellikle Müslümanlardan oluşmaktaydı. 1130 yılından itibaren Sicilya Kralı II. Roger (1130-1154), muhafız alayına Müslüman askerler almaya başlamıştır (Almond, 2009, s. 52).

Sicilya'yı fetheden Normanlar, ilk zamanlar halkın dinini değiştirmek ve asimile etmekten çok, adada kontrolü ve düzeni sağlamakla ilgilenmişlerdir. Böylece ada halkı, bir müddet dini tolerans ortamında yaşamıştır. Bugün turistler Palermo'daki küçük saray kilisesinde, Arapça, Latince ve Yunanca –II. Roger döneminde sarayda kullanılan üç resmi dil– yazılmış taş yazıtlar görebilmektedirler (Almond, 2009, s. 53; Taylor, 2003, s. 21).

Normanlar, saraylarını, o günkü dünyanın kabiliyetli idare adamlarına ve bilginlerine açık tutmuşlardır. Elbette bu bilginler arasında hem Müslüman olan hem de Müslüman kültür dairesinden gelen bilginler de vardır. Mesela Suriye'de doğan Antakyalı George, hem Arapça hem de Yunanca bilen bir bilgindi. II. Roger'in sarayına gelmeden önce Kuzey Afrika hükümdarlarına bakanlık yapmıştı. Mehdiyeli Filip adında biri, Kuzey Afrika'da Müslüman olarak doğmuştu. Fakat II. Roger'in sarayında yüksek bir mevkiye ulaşmak için Hristiyanlığa geçmişti. Tekrar İslam'ı kabul ettiği için kral tarafından idam edildi. Mehdiye ve Tunus'da başarılı olamayan Kuzey Afrikalı şairler Sicilya'ya gelmişler, muhtemelen okudukları Arapça şiirleri anlamasa da II. Roger'e methiyeler sunmuşlardır.

Şüphesiz bu dönemin en önemli Müslüman bilim adamı, Ortaçağ'ın ünlü coğrafyacılarından El-İdrisi'dir (ölm. 1166). Sicilya'ya Fas'dan iltica eden El-İdrisi, kral tarafından dünyanın bütün bölgelerinin ürünlerini ve doğal kaynaklarını tanımlamak ve büyük bir gümüş dünya haritası hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bu değerli harita, Norman sarayı 1161 yılında isyancılar tarafından yağmalandığında tahrip edilmiştir. Fakat seyyahların rivayetlerine, Arapça coğrafya kitaplarına ve El-İdrisi'nin kendi kişisel gözlemlerine dayanan "*Kral Roger'in Kitabı*" (Kitab-ı Rucar) isimli coğrafya eseri, günümüze ulaşabilmiştir (Abulafia, 1990, s. 121-122). Asıl adı "*Dünyayı Dolaşmaya Hevesli Birinin Keyifli Gezisi*" olan El-İdrisi'nin bu eseri, sonraki nesiller tarafından Kitab-ı Rucar olarak kısaltılmıştır (Almond, 2009, s. 53).

Normanlar, İslam kültüründen hemen hemen her alanda etkilenmişlerdir. Bunun en önemli kanıtlarından birini de Norman kraliyet yazıhanesinin isminde görüyoruz. Yazıhanenin isimlerinden biri, Latince "*duana de secretis*" diğeri Yunanca "*mega sekreton*", üçüncüsü ise Arapça "*divan at-tahkik al-mamur*" idi. II. Roger zamanında

sikkeler bile, üzerlerinde krala istinaden “Hristiyanlığın koruyucusu” ibaresi bulunsa da Arapça basılıyordu (Goldmann, 2012, s. 113). Sicilya’da ülkenin iki, hatta üç literatür diline hâkim insanlar bulunuyordu. 1153 yılında Yunanca-Latince-Arapça bir Zebur nüshasının hazırlandığı bilinmektedir. Sicilya’da tercümanlık faaliyetleri öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki, ada, Arap ve Yunan bilim mirasının Batı’ya aktığı bir kapiya dönüşmüştür (Niese, 1967, s. 18).

Müslüman entelektüellerin Norman sarayındaki güçlü varlığı, Müslümanların Sicilya’da yabancı egemenliği altında bile ne denli nüfuz sahibi olduklarını göstermektedir. İslam kültürünün etkisi, geniş kavisli kemerler ve küçük kiliselerin tepesine inşa edilen doğu kubbeleri ile Norman mabetlerinde bile kendini net bir şekilde göstermektedir. Arap dili, adada konuşulan diğer dillere öylesine nüfuz etmiştir ki, bugün hala İtalyanca’nın değişik şivelerinde 200 civarında Arapça kelime bulunmaktadır.

Müslümanların adadaki kuvvetli nüfuzu, öncelikle kendilerine karşı hoşgörülü bir siyaset izlenmesinden ileri gelmekteydi. Müslümanlara sağlanan tolerans öylesine ileri bir seviyeye ulaşmıştır ki, sahip oldukları mal edinme statüsü zamanla daha da genişletilmiştir. Bununla birlikte 12. asrın ikinci yarısından itibaren, II. Roger’in çok dinli ve kültürlü sarayının sağladığı uyum ve beraber yaşama kültürünün sonuna geldiğini görmekteyiz. Çünkü herşeyden önce İtalya Yarımadası’ndan gelen Hristiyan Latin göçmenlerin, özellikle Bologna, Florensa ve Milano’ya kadar olan şehirlerden gelen tüccarlar ve çiftçilerin, Sicilya’ya akın etmesiyle ada, yavaş yavaş Latinleşmeye başlamıştır. Latinleşme, doğal olarak Hristiyanlaşmayı da beraberinde getirmiş, dolayısıyla dini tolerans siyasetine büyük darbe vurmuştur. Zaten Normanlar, 1150’lerden itibaren artık tolerans siyasetlerini terk edip Hristiyanlığın kabulünü teşvik etmekteydiler. Hatta hoşgörülü tutumuyla tanınan II. Roger bile ilerleyen yaşlarında bu tutumunu değiştirmiş ve aday Hristiyanlaştırma planları yapmaya başlamıştır (Almond, 2009, s. 53-54; Abulafia, 1990, s. 109).

Bu yeni süreçte Sicilya’da kalan birçok Müslümanın topraklarına Hristiyanlar yerleştirilmiştir. Ayrıca bazı Müslüman guruplar şiddetli saldırılara maruz kalmışlardır. Mevcut sosyal gerilim, 1161 yılında mal varlıklarının ilan edilmesinden sonra, bu konudaki kavgalar nedeniyle daha da artmıştır. Romualdus Salernitanus (ölm. 1181) kroniğine göre aynı yıl Lombardiyalı göçmenler, Müslümanlar üzerine saldırılar düzenlemişlerdir. Yine 12. asır kronistlerinden Hugo Falcandus’a göre, Butera, Piazza Armerina ve diğer Sicilya şehirlerinin Lombardları, yakınlarındaki bölgelerde, hem Hristiyanlardan ayrı şehirlerde yaşayan hem de kendi arazileri olan ve ayrı topluluklar oluşturan Müslümanlara sebepsiz saldırılar düzenlemişlerdir. Bu saldırılardan kurtulan az sayıdaki insan, Güney Sicilya şehirlerine sığınmışlardır. Sicilyalı köylü Müslümanların çoğu ise Hristiyan derebeylerin kölesi statüsüne indirilmiştir. Birçok köylü çalıştıkları topraklara bağlanırken, bağlanmayanlar vergi ödemekle yükümlü kılınmıştır. Val di Mazara’da geniş topraklar bağışlanan Monreale Manastırı’nı, Batı Sicilya Müslüman toplumunu kontrol etmek ve Hristiyanlaştırmak amacıyla Kral II. William da desteklemiştir. Binlerce Müslüman birden kendini, 1200 kilometrekare civarında toprakla 12. asır Batı Sicilyası’nın en güçlü arazi sahibi manastırı olan

Monreale Başpiskoposluğu'nun hâkimiyet bölgesinde çalışıyor veya yaşıyor halde bulmuştur. Latin manastırının bu kuvvetli nüfuzuna ve baskısına rağmen, Hristiyanlığı kabule zorlanan birçok Müslüman daha iyi tanıdıkları Yunan Ortodoks mezhebini tercih etmiştir ancak ilk nesiller büyük ihtimalle sadece görünüşte Hristiyan olmuştur (Taylor, 2003, s. 3-4).

Hristiyanlaştırma faaliyetleri sonucunda, 1180'li yıllarda oluşan yeni "*Hristiyan*" çiftçi nesilde, babalarının isimleri eskiden "*Muhammed*" veya "*Ahmed*" olan "*Filipos*" gibi isimlere rastlanmaya başlanmıştır. Böylece katliamlar, zorla din değiştirme ve göç ettirme gibi sebeplerden dolayı Sicilya Müslümanlarının nüfusu, 12. asırda %80 civarında azalmıştır (Almond, 2009, s. 53-54). Norman istilasını esnasında adada aşağı yukarı 250.000 Müslümanın yaşadığı ve bunun ada nüfusunun yarıdan fazlasına tekabül ettiği gerçeğini (Abulafia, 1990, s. 104) göz önünde tutarsak, bu asırda Müslüman nüfusun 50.000 civarında olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuçta, değişik dinlere mensup insanların geliştirdiği birlikte yaşama kültürüyle uzun süre bir hoşgörü adası olarak nitelendirilen Sicilya Krallığı, bu özelliğini, daha 12. asırda kaybetmeye başlamıştır. İslam kültürünün zayıflaması, zamanla adanın Müslüman kimliğini de büyük ölçüde kaybetmesine yol açmıştır. Ancak herşeye rağmen zayıf da olsa İslam kültürünün, etkisini belli ölçüde korumaya devam ettiği anlaşılmaktadır: Arap seyyah İbn Cübeyr (ölm. 1217), 1184 yılında Sicilya'yı ziyaret ettiğinde Palermo'nun ileri gelen Müslümanlarının ihtişamlı saraylarını hayranlıkla kaydetmiştir (Almond, 2009, s. 54). İbn Cübeyr'e göre, II. William'ın hizmetinde Müslümanlar da bulunuyordu, ancak bunlar, inançlarını saklamak zorunda kalıyorlardı (Abulafia, 1990, s. 109). Seyyahın kaydettiğine göre kralın bizzat kendisi Arapça okuyup yazabilen biriydi (Taylor, 2003, s. 21; Almond, 2009, s. 54). Ayrıca Antakyalı George Kilisesi'ne giren Hristiyan kadınları gören İbn Cübeyr, bu kadınların iyi Arapça konuştuklarından ve peçe taktıklarından bahsetmektedir. Bu kadınlar Noel kutlamalarına da altın renkli ipek elbiseler, parlak şallar, renkli peçeler ve hafif yaldızlı sandaletlerle gidiyorlardı. Kiliseye de Müslüman kadınlar gibi giyinip, ellerine kına yakıp giderek Müslümanlar gibi görünüyorlardı (Metcalf, 2009, s. 226).

4- II. Friedrich (1220-1250) ve Sicilya/Lucera Müslümanları

İmparator II. Friedrich, hem kendi döneminde hem de ölümünden sonraki bütün zamanlarda sıradışı kişiliği ve hayatıyla öne çıkan bir hükümdardır. Çünkü o kendinden önceki ve sonraki hükümdarların aksine bilime son derece önem vermiş, hatta tek rehber olarak bilimi kabul etmiştir. Bir bilim dostu olarak yozlaştırılmış Hristiyanlıktaki hurafelerin farkına varmış, bu hurafeleri dile getirmiş, hatta onlara karşı mücadele etmiştir. Bununla da kalmayarak Papalık gibi toplumsal hayata yön veren siyasi-dini bir kurumun kurallarını hiçe sayarak hem papanın hem de Hristiyan dünyasının düşmanlığını kazanmıştır. Bu nedenle defalarca kiliseden aforoz edilmiştir. Taraftarları onu, "*dünya hükümdarı*", düşmanları ise "*deccal*" olarak görmüşlerdir. Sanat tarihçisi Jakob Burckhardt (ölm. 1897), II. Friedrich'i, "*tahta oturan ilk modern insan*" olarak nitelmiştir (Fuhr, 2004, parag. 5). Ünlü Alman Filozof Friedrich Nietzsche, "*zevkime uygun ilk Avrupalı*" dediği II. Friedrich'i de zafer kazanmak ve heyecan uyandırmak için seçilmiş esrarengiz insanlardan saymaktadır (Nietzsche, 1886, s. 123). Nietzsche başka

bir eserinde şunları yazmıştır: “*Roma (Katolik Kilisesi) ile amansız bir mücadele! İslam’la barış, dostluk’, Alman krallarından o büyük özgür ruh ve dahi II. Friedrich, böyle hissetmiş ve yapmıştır.*” (Nietzsche, 1954, s. 279). II. Friedrich hakkında, bu sıradışılığı, farklılığı ve yenilikçi karakteri nedeniyle tarihin çeşitli dönemlerinde bir yandan negatif karakter tahlilleri yapılırsa da diğer taraftan o, bugün bile hala birçok insan tarafından “*stupor mundi*” (dünya harikası) ve “*Verwandler der Welt*” (dünyayı değiştiren adam) olarak adlandırılmaktadır.

II. Friedrich, söz konusu sıradışılığı, Hristiyanlığa kayıtsızlığı ve bu din hakkındaki eleştirel tutumuyla ne derece dikkat çekiyorsa, İslam kültürüyle olan ilişkileri bağlamında da o derece belirginleşmektedir. Çünkü onun zamanında Sicilya Müslümanları için yeni bir dönem başlamıştır:

İslam kültürüyle ve Müslümanlarla münasebetleri çocuk yaşta başlayan müstesna bir Avrupa hükümdarı olan II. Friedrich, 1194 yılında Roma devri küçük şehirlerinden Ancona (İtalya’nın Adriyatik kıyısında) yakınındaki Jesi’de doğdu. Babası Alman Hohenstaufen Hanedanı’ndan Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Heinrich (1191-1197), annesi ise Sicilya Kralı II. Roger’in kızı Norman Prensesi Konstanze idi. Almanya’daki iktidar kavgalarının hâkim olduğu tehlikeli ortamdan kesinlikle uzak durmasını isteyen annesi, babası öldüğünde henüz üç yaşında olan II. Friedrich’i Sicilya’ya getirmiştir. 1198’de burada Sicilya kralı ilan edildiğinde dört yaşındaydı. Aynı yıl annesi de öldü. Ölümünden kısa bir süre önce, Papayı oğlunun naibi tayin etmişti. Sicilya Krallığı’nı ise II. Friedrich adına, çoğu piskoposlardan oluşan bir kurul yönetecekti. Öksüz kalan ve artık kendisine destek olacak ne bir akrabası ne de gerçek bir dostu olan II. Friedrich’in çocukluğu, Palermo’daki eski kraliyet sarayı Castellamera’da geçmiştir. O, Sicilya’da güç kavgalarının yaşandığı siyasi bir ortamda yetişmiş, yaşı küçük olduğu için iktidar ve çıkar sağlama aracı olarak kullanılmış, iktidar kavgaları içinde birçok tehlikeler atlatmıştır (Kantorowicz, 1931, s. 11).

II. Friedrich’in ilk büyük biyografisi sayılan ve bugün hala esas alınan “*Kaiser Friedrich der Zweite*” isimli eserin yazarı Ernst Kantorowicz başta olmak üzere bazı tarihçiler, II. Friedrich’in çocukluğunu siyasi bir kaos ortamında öksüz ve sefil bir çocuk olarak geçirdiğinin altını çizmektedirler. Bu araştırmacılara göre bu şartlar altında başıboş bırakılan ve gerektiği gibi bir eğitim alamayan II. Friedrich, başkent Palermo’nun sokak, pazar ve bahçelerinde serbestçe dolaşmış ve yoğun bir müslüman nüfusu da barındıran bu şehirde İslam kültürünü ve Müslümanları tanıma ve Arapça öğrenme imkânı bulmuştur (Kantorowicz, 1931, s. 30-32; Nette, 1975, s. 14; Schaller, 1964, s. 14; Gümeç, 1996, s. 456; Horst, 2009, s. 33). Hatta tartışılan konulardan biri de, onun, bu dönemde bir Müslüman bilginden ders alıp almadığıdır. Çünkü yetişkinliğinde Arapça biliyordu; Müslümanlara bilim noktasında hayrandı ve onlara karşı büyük bir sempati duyuyordu. Bize göre, II. Friedrich’in, çocukluğundaki siyasi kaos ortamında ve diğer olumsuz şartlar altında Müslümanlarla ilişki kuması gayet mümkün gözükmektedir. Bu konuyu, hazırlamış olduğumuz ve henüz yayınlanmamış başka bir

makalemizde analiz etmiş bulunuyoruz.¹ Burada ayrıntılara girmeyeceğiz. Bu çalışmamızda bizi asıl ilgilendiren II. Friedrich'in Sicilya Müslümanlarına yönelik siyasetidir.

II. Friedrich, Papanın da desteği ile Alman prensler tarafından 1212'de VI. Otto'nun yerine Roma-Cermen kralı seçilmiştir. Bu nedenle aynı yıl Almanya'ya giden II. Friedrich, 25 Temmuz 1215'de Aachen'da törenle tekrar kral ilan edilmiş ve Haçlı seferine çıkma yemini etmiştir. 1220 yılı Kasım ayında ise Roma'da imparator ilan edilmiştir (Nette, 1975, s. 15-28). Başlangıçta, desteğini aldığı papalıkla iyi geçinmiş, papalığın bütün taleplerini kabul etmiş ve Kilise'ye sadakatini göstermiştir. Öyle ki, insanlar, imparatorlukla papalığın işbirliğinin sürekli olacağını bile düşünmeye başlamışlardır.

II. Friedrich'in sekiz yıllık Almanya ikameti esnasında anavatanı Sicilya Krallığı'nda anarşi hâkim olmuştu. Ayaklanan Müslümanlar, adaya hâkim durumdaydılar. Ayrıca güçlü İtalyan ve Alman derebeyler, daha babası VI. Heinrich'in ölümünden itibaren Güney İtalya'da, bilhassa Vatikan'a sınır bölgelerde bağımsız hareket etmekteydiler. Büyük baronların gücü, ancak iki yıl süren ve II. Friedrich'in son derece acımasız bir tutum sergilediği çetin bir savaş sonunda kırılarak merkezi idare tesis edilebildi (Schaller, 1964, s. 24-27). Fakat Müslümanların ayaklanmalarını bastırmak çok daha zor olacaktı. Çünkü Sicilya Kralı II. William'ın ölümünden sonra Müslümanlara sağlanan hoşgörü ortamı, Alman askeri iktidarı zamanında iyice kaybolmuştu. Otuz yıldır süren savaş ve kargaşa ortamında adanın dağlık ve ıssız bölgelerine sığınan Müslümanlar, buralarda kendi kanunlarına göre yaşıyorlardı.

II. Friedrich, ilk önce Müslümanlarla güç kullanmadan barış yapmaya çalışmıştır. Bu amaca yönelik olarak daha güvenilir hukuki koşullar oluşturmak için Aralık 1220'de Capua'da "*Capua Assise*" denilen bazı kanunlar ilan etmiştir. Bu kanunlarla, son Norman Kralı II. William'ın (1166-1189) ölümünden sonra yabancı soyluların, özellikle Alman askeri diktatörlerin elde ettiği ayrıcalıklar kraliyet adına iptal edilmiştir. Norman anayasal prensiplerini yenileyen imparator, idaresi altında yaşayan halkları ayırım yapmaksızın koruma altına almayı da garanti etmiştir. Bu bağlamdaki bir ifadesi şöyleydi: "*Haşmetimin gücü, güneşin heryeri aydınlattığı gibi lütfunu bütün tebaama yayacaktır*" (Horst, 2009, s. 41-44). II. Friedrich'in Müslümanların mal ve can güvenliğini garanti altına aldığına dair özel bir beyanını gösteren bir delile rastlamıyoruz, fakat çıkardığı bildirideki Trani Yahudileri hakkındaki ifadelerinden tebaasını himaye siyasetinin diğer dini gurupları da kapsadığı açıkça anlaşılmaktadır: "*Himayemiz, sadece bize tabi olan Yahudileri değil, idaremiz altındaki bütün dini cemaatleri de kapsayacaktır...*" (Heinisch, 1968, s. 63; Nette, 1975, s. 28). Açıkça görülüyor ki, bu himaye kararının temel amacı, yabancılara haset besleyenlerin saldırılarını önlemeye ve arzu edilen barış ortamını sağlamaya yönelikti.

II. Friedrich'in himaye vaadi belki de Eberhard Horst'un düşündüğü gibi (Horst, 2009, s. 43) ayaklanan Müslümanlarla barışı sağlamak için son bir teşebbüstü, ancak

¹ Makalenin başlığı: "*Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich (1194-1250) ve İslam Bilim Mirası*"

bunu bilmiyoruz. Ama imparatorun Müslümanlara yeterince güvence veremediği ve onları tatmin edemediği anlaşılmaktadır. Belki de, ada nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Müslümanların, mal ve can güvenliklerinin sağlanacağına dair açık bir deklarasyon yayınlamak suretiyle birebir muhatap alınarak diplomatik bir tutum sergilenmemesinin bunda rolü vardır. Acaba imparatorun Müslümanlara açık güvence vermemesinin nedeni, isyan eden Müslümanları Sicilya'dan uzaklaştırmayı ve buradaki nüfuzlarına son vermeyi planlamasından mıydı? Tabiki güç kullanımının kaçınılmaz olacağı böyle bir girişim için Müslümanlara açık bir himaye güvencesi verilemezdi (Almond, 2009, s. 61).

Sonuçta isyancıları yatıştırmak mümkün olmamış, 1221 yılında adada üç yıl sürecek amansız bir savaş başlamıştır. İsyanların bastırılmasında II. Friedrich, son derece sert bir tutum sergilemiştir. Çünkü sempati duyduğu Müslümanların isyanı onda hayal kırıklığı yaratmıştı ve o, bu isyanı vatana ihanet olarak görüyordu. İsyan, Batı Sicilya'da Norman kralları zamanında Müslümanların sözcüsü olarak görev yapan İbn Hammud Hanedanı tarafından idare edilmiştir. Merkezi dağlık bölgenin lideri ise oğullarıyla Giato Kalesi'ne sığınan Emir İbn Abbad idi. Daha sonra onlara, isyan eden eski kraliyet amirali William Porcus da katılmıştır (Horst, 2009, s. 43-45).

Sayılarının 1221 yılında 25.000 ile 35.000 arasında olduğu tahmin edilen isyancıların kontrolü altındaki önemli kalelerden biri de Entella'ydı. II. Friedrich'in komutanı Maltali Henry, Giato'yu ele geçirse de çok geçmeden tekrar kaybetmiştir. Ertesi yıl papanın onayı alınarak Haçlı seferinin ertelenmesiyle Giato ele geçirilmiş, Hristiyan müttefikleri William Porcus ve Hughes de Fer ile birlikte esir alınan İbn Abbad idam edilmiştir. İbn Abbad'ın idamından sonra da bastırılmayan Müslüman ayaklanmaları şiddetlenerek devam etmiştir. Öyle ki, II. Friedrich, 1222 ile 1224 yılları arasında şiddetli askeri operasyonlar düzenlemek zorunda kalmıştır. Yüksek dağlara sığınan ve kesintisiz süren askeri baskı nedeniyle çeşitli gruplara ayrılan Müslümanlar, üzerlerine eş zamanlı düzenlenen saldırılar sonucunda nihayet teslim olmak zorunda kalmışlardır (Ahmad, 1975, s. 83-84). Tunus'dan gelen yardım için üs olarak kullanılan Cerbe Adası da imparatorun birlikleri tarafından ele geçirilmiş ve birçok Müslüman Malta Adası'na sürülmüştür. İsteyen Yahudilere ise Sicilya'ya yerleşme izni verilmiştir (Goldmann, 2012, s. 16; Horst, 2009, s. 46).

Yıllarca süren geniş çaplı Müslüman ayaklanmaları nihayet büyük ölçüde bastırılabilmiştir. O dönemlerde, isyan eden bir halkın, bir kısmını katledip bir kısmını da köleleştirerek cezalandırma metoduna sık başvurulmasına rağmen, II. Friedrich'in böyle bir yola başvurmadığını, bunun yerine Sicilya Müslümanlarını Güney İtalya'daki Lucera'ya göç ettirdiğini görüyoruz. Ancak bu zorunlu bir göç hareketi olduğu için şiddete başvurulmamış olması mümkün değildir. Çünkü bir halkı kendi ana vatanından zorla söktüp başka bir yere nakletmek, ne kadar mal ve can güvencesi verilirse verilsin hiç güç kullanmadan gerçekleşemez; insanlar, yüzyıllardır yaşadıkları toprakları terk etmek istemezler. Şüphesiz göç esnasında Sicilya Müslümanları da şiddete maruz kalmışlardır. Bu konuda elimizde bazı tarihi deliller de mevcuttur. Mesela Sicilya şeyhlerinden Ahmed ibn Abu'l Kasım al-Rummânî isimli bir şahıs, Eyyübi hükümdarı El-Kâmil'e, 170.000 kişinin, malları yağmalanmak ve memleketlerinden zorla

çıkarılmak suretiyle İtalya Yarımadası'na nakledildiğini anlatmıştır. Ayrıca bu şeyhe göre, bu insanların yarısı da öldürülmüş, dağlar boşaltılmış, şeyhin kendi köyü harabeye dönmüştür (Metcalf, 2009, s. 284). Şeyhin verdiği bilgiler elbette abartılıdır. Zira bu iddia, başka bir kaynak tarafından teyid edilmemektedir. Ayrıca Sicilya Müslümanlarının sayısı, ada Normanlar tarafından istila edilmeden önce bile ancak 250.000 civarındadır. Fakat yine de şeyhin naklettiği bu bilgiler, yerlerinden zorla sökülen insanların göçe karşı koydukları için ne gibi bir şiddete maruz kaldıklarını ve nasıl katledildiklerini tahmin etmemize yardımcı olmaktadır.

II. Friedrich'in göç ettirme siyasetinin nedenlerine gelince: Araştırmacılar, imparatorun çok ıssız ve dağlık bölgelerden oluşan ve isyancılara uygun bir saklanma ve savunma ortamı sunan Sicilya'da gelecekte tekrar isyanlar çıkmasından korkmasını, göç ettirmedeki en önemli neden olarak görmektedirler. Mesela Horst'a göre sürgünler, II. Friedrich'i, güya Sicilya'yı "*dinsizlerden ve dinsiz evlerinden*" temizlemekle ünlendirse de, imparatorun bu kararı dini değil siyasi nedenlere dayanmaktaydı. İmparator, esasında kendi otoritesine boyun eğmeyen ve varlığı böyle çetin bir coğrafyada (Dağlık Sicilya) sürekli huzursuzluğa neden olacak bir toplumu buradan uzaklaştırarak soruna kesin ve kalıcı bir çözüm getirmek istemiştir (Horst, 2009, s. 47). Goldmann da aynı fikirdedir (Goldmann, 2012, s. 17). Bize göre de en mantıklı argüman budur. II. Friedrich'in Müslümanları göç ettirme siyasetiyle gelecekte Sicilya'da kendi otoritesine karşı bir isyanı önlemeyi amaçladığı şüphesizdir. Ancak II. Friedrich'in başka nedenleri de vardı. O dönemlerde her alanda, bilhassa bilimde, çok ileri seviyede olan ve savaşçılıklarıyla tanınan Müslümanların imparatora birçok pratik faydaları olacaktı. Önyargısız tutumuyla tanınan ve ileri görüşlü bir karaktere sahip olan II. Friedrich, bunu çok iyi görebiliyordu. Yani imparator huzurlu bir ortamda Müslümanlardan yararlanmak ve onları papa ve fanatik Hristiyan çevrelere karşı koruma kalkanı olarak kullanmak istemiştir. Bu konuya aşağıda tekrar değineceğiz. Şimdi göç konusuna geri dönelim.

İsyanı bastırmak 1224 yılı sonbaharına kadar sürmüştü, fakat Sicilya Müslümanları, 1223 yılından beri Lucera'nın da içinde bulunduğu Güneydoğu İtalya'nın Puglia (Apulia) bölgesine göç ettirilmeye başlanmıştı (Horst, 2009, s. 46-47) ve bu göç, 1240'li yılların ortasına kadar son Sicilyalı Müslümanların da yakalanıp gönderilmesine kadar devam etmişti (Almond, 2009, s. 60). Norman istilası esnasında (1060'lı yıllar) adada aşağı yukarı 250.000 Müslüman yaşıyordu. II. Friedrich tarafından Lucera'ya göç ettirilen Müslümanların sayısı ise 20.000 civarındaydı. Bu, Sicilya Müslümanlarının sayısında bir buçuk asırda %90 azalma demektir. Bundan sonra adanın Latinleşmesi de hızlanacak, eskiden Müslümanların ve Yahudilerin hâkim olduğu Sicilya ile Kuzey Afrika arasındaki ticaret yolu da nihayet büyük ölçüde, 12. asırdan beri adaya göç eden ve burada ticari nüfuzlarını artıran Latinlerin eline geçecekti (Abulafia, 1990, s. 103-104 vd).

Müslümanların ilk nakilleri esnasında belli bir iskân planı bulunmuyordu. İlk grup Puglia'nın çeşitli köylerine dağıtıldı. Fakat buraların ahali yabancılarla şiddetle karşı çıktı. Birçok Müslüman ise kaçarak anavatanları olan adaya geri dönmeye çalıştılar. Bu nedenle Müslümanları emniyetli bir merkezde toplamak şart olduğu için (Horst, 2009, s. 47-48) Foggia yakınındaki ovalar üzerinde yükselen Lucera tepesinde büyük bir

Müslüman kolonisi oluşturuldu. Göçmenler, kendilerine verilen bölgede kısa sürede bayındırlık faaliyetlerine giriştiler, evler ve caddeler yaptılar, toprağı işlediler ve çorak arazileri verimli hale getirdiler. Vaktiyle bir Roma askeri kolonisi olan, ama daha sonra bakımsız ve hemen hemen hiç nüfusu olmayan Lucera, mamur bir şehre dönüştü. El yapımı silahların üretiminde Müslümanlardan daha üstünü yoktu. En kaliteli ipek kumaşları ve en nadide el dokuması halıları, ticaretteki kabiliyetleri ile ünlünen Müslümanlar üretti. Ayrıca Müslümanlar, imparatorun desteğı ile atlar ve küçük hayvanlar yetiştirdiler ve çok geçmeden imparatorluk hayvan parkının idaresini de ele aldılar. Müslüman cemaatine yardımcıları fakihler (fıkıh bilgini) olan *kâid* ünvanlı bir şahıs başkanlık etmekteydi ve *kâid*, sadece imparatora karşı sorumlu idi. Başlangıçta, Müslümanlardaki tipik "*kadere boyun eğme*" inancı değiştirilemeyen gerçekleri kabul etmelerine yardımcı olmuştu. Fakat daha sonra düşmanlık ve intikam hissi besledikleri II. Friedrich'e öyle saygı duydular ki, onu "*İmberadour*" (imparator) diye adlandırmaya başladılar. Çünkü Müslümanlara sempati duyan ve daima olumlu bir tutum sergileyen II. Friedrich, onları şahsi himayesi altına almıştı (Horst, 2000, s. 94-95).

İç işlerinde serbest olan Müslümanların kendi mahkemeleri ve kadıları vardı. II. Friedrich, yerel aristokratlar ve kiliselerle göçmenlerin ev ve toprak edinmesine imkân sağlayan bazı anlaşmalar da yaptı. Bu nedenle bazı varlıklı Müslümanlar, Hristiyan komşularından arazi kiralamaya veya satın almaya başladılar. Hatta bunlardan bazılarının Foggia ve Troiano gibi yakın şehirlerde ikinci ve üçüncü evleri vardı (Almond, 2009, s. 61). Müslümanlar, Lucera'da minareli camiler ve Kur'an okulları açtılar. Lucera Müslümanlarına kendi inançlarını ve kültürlerini serbestçe yaşama noktasında, Sicilya'da son otuz yıldır hiç görmedikleri bir hoşgörü ortamı sağlandı. İmparatorla halkın arası o kadar iyiydi ki, II. Friedrich, bazen 1230'lu yıllarda yaptırdığı Lucera'daki lüks imparatorluk sarayında ikamet ediyordu. Müslüman kolonisinin sadakatine ve askeri koruma gücüne o kadar güveniyordu ki, babası VI. Heinrich tarafından Trifels Kalesi'ne kaçırılan Norman hazinelerini bile oradan getirterek Lucera'daki sarayına yerleştirdi (Horst, 2000, s. 95-96; Horst, 2009, s. 49).

Lucera Müslüman kolonisinin özel statüsü yanında, II. Friedrich tarafından 1231'de çıkarılan Melfi anayasası, Müslümanlara ve Yahudilere genel bir yasal koruma getirmiştir. Bu koruma, kanunda şöyle ifade edilmiştir: "*Sadece Yahudi veya Müslüman oldukları için suçsuz yere takibata maruz kalmalarını arzu etmiyoruz.*" Ayrıca bu iki dinin mensuplarına mahkemeye çıkma hakkı da tanınmıştır (Goldmann, 2012, s. 22).

Tabiki imparatorun tanıdığı imtiyazlarından dolayı avantajlı durumda olan taraf sadece Müslümanlar değildi. Müslümanların da imparatora büyük faydaları vardı. İmparator, Müslümanlardan özellikle bilimsel ve askeri alanda faydalanmıştır. II. Friedrich, Müslümanların bilimsel birikiminden yararlanarak Lucera'da önemli bilimsel faaliyetlere imza atmıştır. Bu noktada özellikle, bu şehirde kurduğu "*Astroloji Koleji*" ni zikretmek gerekmektedir (Horst, 2009, s. 60; Goldmann, 2012, s. 19). Bu okul hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamasıyla birlikte, aktif faaliyet gösterdiği konusunda kuvvetli deliller mevcuttur. Mesela Lucera Müslüman kolonisinden dolayı II. Friedrich'i sert bir şekilde eleştiren kronist Senones yargıcı, imparator hakkında şunları yazmıştır:

"Bunlar [Müslümanlar] arasından, matematikçi ve astronom dedikleri bilginleri,

kuş uçuşu falcıları, yorumcuları ve gözlemcilerini ve diğer birçok Hristiyan inancı aleyhtarını etrafına topladı. Bunlardan bazılarını danışmanı, bazılarını ise kâhyası yaptı. Bazı kuş uçuşu ve hayvan dışkıyla fala bakabilenler ile kendisine gelecekte haber veren kâhinleri ise en güvenilir dostları yaptı.” (Horst, 2009, s. 114; Goldmann, 2012, s. 19-20).

Yargıç, abartılı bir üslup kullansa da verdiği bilgiler, imparatorun, Müslüman bilginleri etrafına topladığını ve onlardan bilimsel manada büyük ölçüde yararlandığını göstermektedir. Ayrıca biliyoruz ki II. Friedrich, bilimsel alanda Lucera dışındaki Müslüman bilginlerden de yararlanmıştı. Mesela bir spor ve hobi faaliyeti olan *doğancılık* (yırtıcı bir kuş yardımıyla avlanma) sanatını bir Haçlı seferi esnasında rastladığı Filistin Müslümanlarından öğrenmiştir (Abulafia, 1990, s. 249). Daha sonra kendisi de “*De Arte Venandi cum Avibus*” (Kuşlarla Avlanma Sanatı Üzerine) isimli bir kitap kaleme almıştır. Bu eserde birçok kuş türü hakkında da önemli bilgiler mevcuttur (Goldmann, 2012, s. 61-62). II. Friedrich, “*Yıldızların hareketleri, Aristo mantığı, kan dolaşımı ile cebir ve geometrinin uygulanışı*” gibi konularda Eyyubi Sultanı El-Kamil el-Malik’e (1218-1238) birçok soru sormuştur (Horst, 2009, s. 60; Heinisch, 1968, s. 193). Yine Ebu Abdullah Ab del-Hakh ibn Sabin’e teofilozofik ve metafizik ile ilgili, Şihab ed-Din Ahmed İbn İdrisi el-Karafi’ye ise optik yanımlar ile ilgili son derece ilginç sorular yöneltmiştir (Kantorowicz, 1931, s. 321-329). O, Müslüman bilginleri maiyetinde bulundurmaktan da çekinmemiştir. Mesela kendisinin Arapça diyalektiği hocası Palermolu İbn el-Cusi, matematikçi ve astronom Alam el-Hanafî (Ta-asif), mantık bilimci Şaih Sirak ad-Din el-Urmavi bunlardan bazılarıdır (Goldmann, 2012, s. 31-32).

Müslümanların II. Friedrich’e askeri alandaki faydalarına gelince: II. Friedrich döneminde Müslümanların savaş araç-gereçleri üretiminde çok ileri seviyede olduklarını görüyoruz. Meşhur Şam kılıcı, mancınık, zehirli ok, o dönemde dehşet salan “*Yunan ateşi*” ve kısmen de Ortaçağ napalmı (ateş püskürten bir silah) onların ürettiği en önemli silahlar arasındaydı. İmparatorun ordusunun en seçkin birliği, ağırlıklı olarak Müslüman okçulardan ve Luceralı diğer askerlerden oluşuyordu. Gariptir ki, bunlar, ilk kez kansız sona erecek olan 1228/29 Haçlı seferinde de görev alacaklardı (Goldmann, 2012, s. 20).

Bu savaşçılar, kendi silahını üreten, kendi atlarını yetiştiren ve her zaman savaşa hazır bir birlik teşkil ediyorlardı. Ama bunlar, paralı asker değil, II. Friedrich’e yeminle bağlı çok sadık ve seçkin savaşçılardı. Horst, bu savaşçıların sayısını 10-15.000 civarında tahmin etmektedir (Horst, 2000, s. 96). Ama İtalyan Kronist Padolfo Collenuccios’a (ölm. 1504) göre, Lucera’da 20.000 Müslüman savaşçı bulunuyordu ve bunlar, imparatorun bütün savaşlarında ona muhafız alayı olarak hizmet etmişlerdi (Heinisch, 1969, s. 239).

Bu birliklerin II. Friedrich’e sağladığı en önemli avantajlardan biri de dinleri nedeniyle, yani Müslüman oldukları için, Papanın, hükümdarlarını afaroz etmesinden etkilenmiyor olmalarıydı; yani papanın dini bir anlam taşıyan afaroz kararı onları kesinlikle bağlamıyordu. Kaldı ki bu askerler, II. Friedrich’e onun ölümünden sonra bile sadık kalmışlardır. Ayrıca kuş uçuşu Roma’ya yalnızca 240 km uzaklıkta bulunan ve büyük bir stratejik öneme sahip olan Lucera şehri, kuzeyden güneye yönelecek

muhtemel saldırıları da bloke ediyor ve Sicilya Krallığı'nı II. Friedrich'in en kuvvetli düşmanı Papalığa karşı emniyet altına alıyordu (Goldmann, 2012, s. 20; Schaller, 1964, s. 27-28). Esasında II. Friedrich, Müslümanları Lucera'ya göç ettirmekle kendisini bütün fanatik Hristiyan dünyasına karşı güvenceye almıştı.

Buraya kadarki edindiğimiz bilgilerden II. Friedrich'in Müslümanları Lucera'ya göç ettirmesinden sonra onlarla arasında karşılıklı güven, hoşgörü ve saygıya dayanan bir ilişkinin geliştiğini tespit ediyoruz. İmparatorun bu süreçte çocukluğundan beri yakından tanıdığı Müslümanlara ve İslam kültürüne daha da yakınlaştığı ve özel bir ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu teze karşı çıkan araştırmacılar da vardır. Örneğin imparatorun Müslümanlara karşı geliştirdiği olumlu tutumuna ve onlara karşı olan özel ilgisine ilişkin yukarıda bahsettiğimiz birçok ayrıntıya hiç değinmeyen Eickels'in II. Friedrich'in dini hoşgörüsü ve Müslümanlara yakınlığı noktasında itirazları bulunmaktadır. Ona göre, II. Friedrich'in bu göç siyaseti, aslında düzeni ve huzuru sağlamaya yönelik bir sürgünden ibaretti ve onun İslam kültürüne herhangi bir yakınlığını göstermemektedir. II. Friedrich ile Müslümanlar arasındaki münasebet, kendi deyimiyle sadece "*usulüne uygun bir hükümdar-tebaa*" ilişkisinden ibaretti (Eickels, 2008, s. 72-73).

İmparatorun herşeyden önce düzeni ve huzuru sağlamayı amaçladığı açıktır. Ancak, eğer II. Friedrich'in Müslümanlarla ilişkisini, Eickels'in iddia ettiği gibi sadece usulüne uygun bir hükümdar-tebaa ilişkisinden ibaret sayarsak şu soruyu sormamız gerekecektir: o halde papa ve Hristiyan dünyası imparatorun Müslüman politikasına neden aşırı tepki göstermiş ve isyan etmiştir? Ve bu sorunun cevabının imparatorun papalıkla düştüğü anlaşmazlıklar bağlamında aranması gerekmektedir.

II. Friedrich'in Lucera'ya bir Müslüman kolonisi kurmasının ve İslam dünyasıyla dostluğunun, onun papa ile olan kavgalarının ana nedenlerinden biri olduğunu tespit ediyoruz. Kaynaklarda imparatorun, Hristiyan dünyasının ortasında, üstelik Papalık arazisinin sınırlarına çok yakın bir bölgeye bir "*Müslüman Adası*" yerleştirmesinin ve buradaki Müslümanlarla yakın ilişkiler kurmasının büyük tepkilere neden olduğuna, II. Friedrich'in adeta şimşekleri üzerine çektiğine dair birçok bilgi bulunmaktadır ki, bu, imparatorla Müslümanlar arasındaki ilişkilerin yalnızca usulüne uygun bir hükümdar-tebaa ilişkisi olmasıyla izah edilemez.

Zira Papa'ya ve diğer fanatik çevrelere göre, Hristiyan dünyasının içine bir "*inançsızlık adası*" entegre edilmiştir. Aynı çevrelerde, bunu yapan II. Friedrich ise alaycı bir şekilde "*Lucera Sultanı*" olarak anılmaya başlanmıştır (Horst, 2000, s. 95). Lucera'ya Müslümanların yerleştirilmesinden dolayı çok öfkelenen Papa III. Honorius, II. Friedrich'e yazdığı bir mektubunda Müslümanları "*felaketin çocukları*" olarak adlandırırken, II. Friedrich'e de bu tutumu ve onlarla ilişkilerinden dolayı ağır eleştiriler yöneltmektedir. İmparator ise cevabında, eğer papa arzu ediyorsa Lucera Müslümanlarına Hristiyan misyonerler gönderebileceğini, hatta kendisinin de onların Hristiyanlığa geçmesini arzu ettiğini yazmıştır. Ancak Nette'nin de ifade ettiği gibi "*Friedrich'in geç yazdığı ve ironik ifadeler içeren bu cevabi mektubu, her zamanki gibi onun diplomatik ustalığını göstermektedir*" (Nette, 1975, s. 31-32). İmparatorun cevabi mektubu dikkatlice okunduğunda Nette'nin haklı olduğu görülmektedir. Mektuptaki ifadelerinden Hristiyanlaştırma misyonunun başarılı olamayacağını zaten bilen

imparatorun Papayı yatıştırmak için siyasi bir manevra yaptığı anlaşılmaktadır. Çünkü imparatoru asıl ilgilendiren Müslümanların din değiştirmesi değil, onlardan nasıl mümkün olduğunca fazla yararlanabileceği idi.

Nitekim, Papa'nın baskılarına daha fazla dayanamayan imparator, Hristiyan misyonerlerin Lucera'da Hristiyanlığı yaymasına müsaade etmiştir. Ancak bu misyonerler, imparatorun da öngördüğü gibi başarılı olamamışlardır; Horst'un isabetli ifadesiyle “*Bu rahipler, Kur'an okulunun öğretmenleriyle yaptıkları tartışmalarda Hristiyanlığın zayıf avukatları olduklarını göstermişlerdir*” (Horst, 2000, s. 95).

Her hâlükârda II. Friedrich'in Müslümanlara yakınlığı Hristiyan dünyasında büyük tartışmalara ve spekülasyonlara neden olmuştur. İmparatorun bu yakınlık nedeniyle ağır suçlamalara maruz kaldığı konusundaki en önemli delillerden birini de çağdaş kronist Matthäus Paris (ölm. 1259) nakletmektedir. Paris'e göre papa, 1245 yılında II. Friedrich'i tahttan indirmek için düzenlediği *Lyon Ruhaniler Meclisi*'nde yaptığı konuşmasının sonunda imparatoru zındıklıkla ve kiliseyi lekelemekle suçlamıştır. Tabiki papa, imparatorun Müslümanlarla olan yakın ilişkileri ve dostluğunun bunda önemli bir rolü olduğunun da altını çizmiştir. Papaya göre II. Friedrich, Hristiyan dünyasının sınırları dâhilinde güçlü ve çok müstahkem bir şehir kurmuş ve buraya adetlerini, daha doğrusu ahlaksız adetlerini ve hurafelerini Hristiyan öğretisini ve dinini hiçe sayarak benimsediği Müslümanları yerleştirmiştir. Ayrıca Mısır Sultanı El-Kâmil ve bazı Müslüman prenslerle sıkı dostluklar kurmuş ve haram tahriklere ve baştan çıkarmalara kapılarak Müslüman kızlarla, daha doğrusu “*fahişelerle*” ilişkileri nedeniyle ifade edilemeyecek kadar edepsiz bir şekilde kendini lekelemiştir (Heinisch, 1969, s. 121). Ayrıca II. Friedrich'in Müslümanlarla ilişkisinin de etkisiyle deccal olarak görüldüğünü biliyoruz. Calabria bölgesinden Fiore'li Joachim isimli yaşlı bir keşiş, ölümünden sonra imparatoru deccal olarak nitelemiş ve kehanetlerinde onu doğal felaketlerin merkezine yerleştirmiştir. Ayrıca bu keşiş, imparatorun “*İsa'nın gerçek düşmanı*” olduğunu iddia etmiştir (Almond, 2009, s. 78).

Burada ayrıntılara girmeyeceğiz. Fakat II. Friedrich'in Müslümanlara yakınlığı konusunda kaynaklarda daha birçok bilgi bulunmaktadır. Hatta hakkındaki tartışmalardan biri de Müslüman olup olmadığı konusudur. Mesela adı belli olmayan çağdaş bir Hristiyan müellife göre: “*Onun Muhammed'in dinini kabul etmek istediğini öğrenen Papa ve diğer bütün Hristiyanlar, büyük bir endişe ve şüpheye kapılmışlardı.*” (Heinisch, 1968, s. 190-192). Avrupalı araştırmacılar bugün bile onun Müslüman olup olmadığını tartışmaktadırlar (Goldmann, 2012, s. 103; Leder, 2008, s. 82-91; Niese, 1967, s. 32).

Buraya kadar edindiğimiz bilgilerden II. Friedrich'in Lucera'ya göç ettirilen Sicilya Müslümanlarına yönelik politikası ve onlarla ilişkileri konusunda şu onuca varıyoruz: Lucera'nın kurulmasıyla II. Friedrich'in İslam'la ve Müslümanlarla ilişkisinde yeni bir sayfa açılmıştır. İmparatorun, kendisine Lucera'da gösterilen bağlılık ve sadakat nedeniyle Müslümanlara ve İslam kültürüne daha da yakınlaştığı anlaşılmaktadır. Şüphesiz, II. Friedrich'i Müslümanlarla ilişkilerini kuvvetlendirmeye iten etkenlerden biri de çocukluğundan beri Müslümanların bilimsel üstünlüğünün onda yarattığı hayranlık duygusuydu. Anlaşıldığı kadarıyla, çocukluğundaki olumsuz şartlar nedeniyle

koyu bir din eğitimi alamamış olması nedeniyle tipik Ortaçağ Hristiyan hükümdarlardan farklı olarak koyu Hristiyan bir düşünceye sahip olmamasının bunda çok önemli biri rolü vardı.

Tabiki imparator ile Müslümanlar arasındaki zamanla gelen bu karşılıklı yakınlaşmadaki ana etken, başlangıçta sürgünden dolayı kendisini düşman olarak gören Müslümanları kazanmak için II. Friedrich'in sarfettiği özel gayrettir. Herşeyden önce Müslümanlar, din değiştirmeye zorlanmamışlardır. Zaten imparatorun bu hoşgörü siyaseti, ona bazı ekonomik avantajlar da sağlamıştır. Çünkü Müslümanlar, toprağın kullanımı için ödedikleri vergiye ek olarak bir de kendilerine sağlanan inanç ve kültür özgürlüğü için cizye türü bir vergi ödemişlerdir (Goldmann, 2012, s. 19). Yani burada herşeyden önce karşılıklı menfaatten kaynaklanan karşılıklı bir hoşgörü söz konusudur. Ayrıca II. Friedrich, Lucera sayesinde Hristiyan düşmanlarına karşı Hristiyan dünyasının ortasında son derece iyi eğitilmiş, donanımlı ve sadık bir askeri güce sahipti. Bütün Hristiyan dünyası toplanıp kendisine saldırsa dahi kendini en azından Lucera'nın koruyacağından emindi.

5- Lucera Müslüman Kolonisinin Çöküşü ve İtalya ve Sicilya Müslümanlarının Sonu

İmparator II. Friedrich, 57. yaşına girmeye birkaç gün kala, 13 Aralık 1250'de bugün artık mevcut olmayan Fiorintino şehrinde (Lucera'ya 20 km mesafede) aniden ölecek çağdaşlarında büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. İmparatorun enfeksiyonel bir hastalıktan ölmüş olabileceği düşünülse de ölüm sebebi tam olarak bilinmemektedir (Rader, 2012, s. 485). II. Friedrich'in ölümü, kuşkusuz İtalya ve Sicilya Müslümanları için felaket anlamına geliyordu. Kaynakların verdiği bilgilerden, II. Friedrich devrinde Lucera'ya karşı büyük bir kin beslendiği şüphe götürmez bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü koyu Katolik ve tutucu bir dünya içerisinde bir Müslüman adasını andıran bu şehir, imparatorun Hristiyanlığa ihanetini simgeleyen bir merkez olarak algılanmıştır. Ancak ne var ki, beslenen kin, eyleme dönüştürülemedi; şehir, II. Friedrich gibi dâhi bir hükümdarın aldığı tedbirlerle onun yaşam sürecince korunmuş ve desteklenmişti. II. Friedrich'in ölümünden sonra mensup olduğu Hohenstafen Hanedanı'nın gücünün zayıflaması ve nihayet çöküşü ise İtalya Müslümanları için sonun başlangıcını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Babasının geleneğini birçok alanda devam ettiren II. Friedrich'in oğlu Manfred, önemli sayıda Müslümanı hizmetine alan son İtalya hükümdarı olmuştur. Aristo'nun Arapça bir yorumu, Hermann adında bir bilgin tarafından onun sarayında Latince'ye tercüme edilmiştir. Ayrıca Manfred Müslüman dünyasıyla da yakın ilişkiler kurmuştur. Mesela bir Memlük elçisi, 1261 yılında Apulia'da aylarca şeref misafiri olarak ağırlandı; Sultan Baybars, iyi ilişkilerin sembolü olarak Manfred'e bir zürafa göndermiştir.

Hohenstafen Hanedanı'nın İtalya'da sonunu hazırlayan olay, 1266 yılında Fransız Kralı IX. Louis'nin kardeşi Charles Anjou'nun İtalya'ya düzenlediği bir sefer olmuştur. Charles, bu seferle Sicilya Krallığı'nı ele geçirmiş ve I. Charles olarak buranın kralı olmuştur. Manfred, Müslüman birlikleriyle ona karşı kahramanca mücadele etse de

(Benevent Savaşı) başarılı olamamış ve savaş meydanında ölmüştür. Karısı ve iki oğlu ise hapse atılmıştır. I. Charles, ilk birkaç yıl Lucera Müslümanlarına karşı hoşgörülü bir siyaset izlemiştir. Fakat Fransız memurların 1268 yılında aniden Lucera'da belirerek ağır vergiler talep etmesi ile başlayan isyan, herşeyi değiştirmiştir. Ertesi yıl I. Charles, Lucera üzerine bizzat kendisi bir sefer düzenlemiştir. Çağdaş bir kronistin verdiği bilgiye göre bu saldırıda 3.000'den fazla Müslüman öldürülmüştür. Başka bir kaynak ise I. Charles'ın isyan esnasında Müslümanların tarafında yer alan şehrin (uzun yıllardır Müslümanlarla yan yana barış içinde yaşayan) Hristiyanlarına bile büyük bir öfke duyduğundan ve Hristiyan işbirlikçilerin tamamının katledildiğinden bahsetmektedir.

Bunu takip eden dönemde Müslüman askerler, sayıları azaltılmış olsa da I. Charles ve oğlu II. Charles'ın ordularında da savaşçılar olarak hizmet etmeye devam etmişlerdir. Lucera, 1270, 80 ve 90'lı yıllarda da varlığını korumuş ve gelişimini nispeten sürdürebilmiştir. I. Charles'ın 1285 yılında ölümünden sonra da Müslümanlara karşı olan tolerans belli ölçüde devam etmiştir. Örneğin, orduda görevli olan Abd al Aziz isimli bir subayın hem Lucera'da hem bu şehrin dışında evleri vardı, çiftlikler kiralamıştı. II. Charles'ın kendisi bile 1296 yılında bu subaya bir tumar vermişti.

Dört sene sonra Roma'dan gelen bir mesaj, bu son tolerans siyasetini tamamen değiştirecekti. Çünkü bu mesajda Müslümanları "*gerçek din*"e, yani Hristiyanlığa döndürmenin gerekliliği vurgulanıyordu (1290'lı yıllarda binlerce Sicilya Yahudisi de kendi dinlerinden vazgeçmeye zorlanmışlardı). Nihayet 1300 yılı yazında aniden Lucera şehrini boşaltma emri verildi. Hristiyanlığı kabul etmeyen şehir halkına karşı şiddetli katliamlar başlatıldı. Bugün Lucera'da İslam mimarisinden hiçbir iz kalmamasından anlıyoruz ki, camiler ve Kur'an okulları tamamen yok edilmiştir (Almond, 2009, s. 78-92). Hristiyanlaştırma siyasetinde Ortaçağ engizisyonu da önemli bir rol oynadı. Esaretten yalnızca Hristiyan olan Müslümanlar kurtulabildiler. Hatta Müslümanlıkla suçlanan Hristiyanlar bile din değiştirmeye zorlandılar. Hristiyan olanların, vergiler ile diğer yük ve sorumluluklardan kurtulacağı vaat edilse de dininden dönenlerin sayısı istenilen seviyeye ulaşmadı. Lucera Müslüman kolonisi yerle bir edildi. 8.000 kadar Lucera Müslümanı kovuldu veya sürgüne gönderildi. Çocuklar da dâhil birçoğu ise çalıştırılmak üzere köle olarak satıldı ve mallarına el konuldu. Müslümanların girişine izin verilmeyen Lucera'ya Hristiyanlar yerleştirilmeye başlandı. Takip eden 150 yıl içerisinde Lucera İtalya'nın en önemli Hristiyan şehirlerinden birine dönüştü (Taylor, 2003, s. 173 vd.).

İtalya ve Sicilya'nın yüzyıllardır kültür, bilim, mimari, sanat, dil ve ekonomisine derin tesirleri olan Müslümanlar, elbette Lucera'nın yok edilmesinden sonra aniden kaybolmamışlardır. Sayıları çok az olsa ve asimileye uğrasalar da, muhtemelen bir Müslüman topluluk, İtalya'da varlığını 15. yüzyıla kadar sürdürmüştür. Mesela 1336 yılında Apulia'da bir Müslüman topluluk tespit edilmiştir ki, (Genet, 2009, parag. 2) bu topluluk, kimliğini en az 15. yüzyıla kadar önemli ölçüde korumuş olmalıdır.

Sonuç

Stratejik konumu nedeniyle tarihinde birçok kavmi adeta cezbeden Sicilya Adası, 7. yüzyıldan beri Müslümanların da dikkatini çekmiş; Müslümanlar, adaya daha o yüzyılda

seferler düzenlemeye başlamışlardır. Ancak fetih, 9. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşebilmiştir. Aynı dönemde Müslüman orduları, İtalya'ya da yönelmişler, güneydeki Kalabria Bölgesi şehirlerine akınlar düzenlemişlerdir. Müslümanlar, 11. yüzyıldaki Normanlar istilasına kadar geçen yaklaşık iki asırda Sicilya'nın kültüründe, dininde, dilinde, ekonomisinde ve mimarisinde köklü değişiklikler meydana getirmişlerdir. Kuzey Afrika'ya coğrafi yakınlığının da etkisiyle ada, zamanla adeta İslam dünyasının bir parçası haline gelmiştir. Sadece Palermo'da yüzlerce cami inşa edilmiştir. Araplar, tarımda büyük değişimlere imza atmışlardır. Yeni sulama teknikleri geliştirmişler; şeker kamışı, pamuk, portakal, kavun, hurma gibi kültür bitkilerinin Avrupa'da daha iyi tanınmasını sağlamışlardır.

Müslümanların Sicilya ve İtalya'ya en önemli katkısı bilim alanında olmuştur. Endülüs'ü istisna tutarsak Sicilya'nın bir bilim merkezi olarak Ortaçağ Avrupa'sında seçkin bir yeri olduğunu görürüz. Ada, Ortaçağ'da İslam dünyasının, din bilimlerinin yanında doğa bilimlerine, felsefeye ve tıbbaya verdiği büyük önemin adeta bir aynası gibidir. Hatta bu bilim mirasından bilimin önemini farkına varan ve saraylarını o günkü dünyanın seçkin bilginlerine açık tutan Normanların bile faydalandıklarını görmekteyiz. Buna en iyi örnek, Ortaçağ'ın en iyi coğrafyacı, harita bilimci ve bitki bilimcilerinden sayılan El-İdrisi'nin Kral Roger tarafından bilimsel araştırmalar yapmak için görevlendirilmesidir.

Sicilya'da Norman hâkimiyeti, 11. asrın ikinci yarısında başlamıştır. Müslüman hâkimiyeti döneminde gelişen Müslüman, Yahudi ve Hristiyanların karşılıklı hoşgörü çerçevesinde uyumlu beraber yaşama kültürü² başlangıçta Normanlar tarafından da sürdürülmüştür. Hatta bu dönemde, Norman ordusunda Müslüman askerler de görev yapmışlardır. Ancak 12. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yani Norman hâkimiyetinin başlamasından hemen hemen 100 yıl sonra, hoşgörü esasına dayanan bu çok dinli ve kültürlü toplum modelinden artık iyice uzaklaşmaya başlanmıştır. Çünkü bu tarihten itibaren bilhassa İtalya'dan akın akın gelen göçmenler, adaya yerleştirilmiş, Müslümanlara saldırılar artmış ve ada, Latinleşmeye ve Hristiyanlaşmaya başlamıştır. Müslümanlar, her yerde saldırı ve katliamlara uğramışlar, Hristiyanlığı kabule zorlanmışlar ve köleleştirilmişlerdir. Sonuçta nüfusları yaklaşık beş kat azalmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu siyaset değişiminde nüfuzu artan Hristiyan çevrelerin baskısının önemli bir rolü olmuştur. Başlarda tolerans siyaseti izleyen II. Roger'in bile artan göçlere paralel olarak bu siyasetindeki değişim bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Avrupa Tarihi'ne sıradışı kişiliğiyle damga vuran İmparator II. Friedrich döneminde Sicilya'da Müslümanları için yeni bir dönem başlamıştır. İmparator, Palermo'da Müslüman bir çevreyle iletişim içinde yetişmesi, önyargısız karakteri ve Müslümanların bilimdeki üstünlüğünün onda uyandırdığı hayranlığın etkisiyle İslam kültürüne ve Müslümanlara karşı hayati boyunca sürececek bir sempati geliştirmiştir. Nitekim bir bilim dostu olan II. Friedrich'in bilgiye açlığını ve öğrenme tutkusunu en iyi tatmin edenler Lucera'lı ve bu şehir dışında yaşayan Müslüman bilim adamları olmuşlardır.

² Bu kültürün oluşmasındaki ana etken, Kur'an'da kitap ehli halklara (Yahudiler ve Hristiyanlar) tanınan dini toleranstır.

II. Friedrich'in imparator ilan edilişi, Sicilya'da kargaşaların hâkim olduğu bir döneme denk gelmektedir. Normanlar devrinin sonunda Hristiyanlığa zorlanan ve takibata uğrayan Müslümanlar, isyan etmişler ve kendilerine rahat hareket etme imkânı veren Sicilya'nın dağlık bölgelerine sığınmışlardır. Bu nedenle II. Friedrich, Sicilya Müslümanlarını tek bir merkezde toplamak için onları, Güney İtalya'daki Lucera'da onlar için kurduğu bir koloniye yerleştirmiştir. Bu zorunlu göç uygulamasından dolayı ilk zamanlar imparatora kin besleseler de, sunduğu hoşgörü ve koruma siyaseti sayesinde kısa zamanda ona sadakatle bağlanmışlardır. Esasında karşılıklı çıkarlara dayanan bu ilişkiler çerçevesinde II. Friedrich, Müslümanlara kendi dinlerini ve kültürlerini serbestçe yaşama ve servet ve mal edinme hakkı tanırken, savaşçı özellikleri ve silah yapımındaki ustalıklarıyla ünlene Müslümanlar da hem cizye türü bir vergi ödeyerek imparatorluk hazinesine önemli bir katkıda bulunmuşlar hem de II. Friedrich için papalığa ve diğer Hristiyan çevrelere karşı askeri bir güvence sağlamışlardır. Hatta İmparator, kendi muhafız alayını bile çok güvendiği Müslüman savaşçılardan oluşturmuştur. Zira II. Friedrich'in Hristiyanlığa kayıtsızlığı, Müslümanlarla yakın ilişkileri ve nihayet Lucera ile Katolik İtalya'nın kalbine bir "*Müslüman Adası*" kurması, papayı ve Hristiyan dünyasını tamamen çileden çıkarmıştır. Hristiyanlığa ihanet eden biri olarak damgalanan imparator, Müslüman olmakla dahi suçlanmaya başlanmış, dolayısıyla hayatı tehlikeye girmiştir.

II. Friedrich'in ölümünden sonra, oğlu Manfred de babası gibi Müslümanlara karşı hoşgörülü bir siyaset izlemiştir. Adanın koyu Katolik Fransız Anjou Hanedanı tarafından işgalinden sonra baskılar artmaya başlasa da Sicilya'nın yeni hâkimlerinin Müslümanları yok etmeye yönelik bir planına rastlamıyoruz. Ancak bu durumu, fırtınadan önceki sessizlik olarak nitelememiz yerinde olacaktır. Çünkü uzun süredir Lucera'yı yok etmek için fırsat kollayan papalık, çok geçmeden harekete geçmiştir. Papanın, II. Friedrich'in mensup olduğu Hohenstauffer Hanedanı'nın son bulmasından hemen sonra neden bu yönde somut bir adım atmadığı ise soru işareti olarak kalmaktadır.

Gecikmeli de olsa kaçınılmaz olan felaketin haberi, nihayet 1300 yılında gelmiştir. Papa, resmen Müslümanların Hristiyanlaştırılmasını talep etmiştir. Sicilya Kralı II. Charles, bu isteği kabul etmiş ve Müslümanlara ve Yahudilere karşı amansız bir takibat ve zorla Hristiyanlaştırma hareketi başlatılmıştır. Direnen Lucera halkı, katledilmiş, sürgüne gönderilmiş, köle olarak satılmış ve şehir tamamen yıkılmıştır. Bu siyasetin fanatik-dini nedenlere dayandığı açıktır. Zira koyu tutucu-Katolik bir kültür sahasında Müslümanlar ve Yahudiler, "*gerçek dinin*"in düşmanı olarak algılanmışlardır. Ayrıca II. Friedrich ve oğlu Manfred'in aksine Anjou Hanedanı hükümdarlarının Müslümanlarla daha önce hiçbir bağı olmayan koyu Katolik ve tutucu özelliklere sahip oldukları gerçeğini de göz önünde tutmak gerekmektedir. Müslümanların köle olarak satılarak mallarına el konulması ise, bize, bu siyasetin maddi bir boyutunun da olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, 500 yıla yakın bir süre, Sicilya ve İtalya'nın dilini, dinini, kültürünü, demografisini, sanatını ve ekonomisini derinden etkileyen ve Avrupa'da bilimin gelişimine çok önemli katkılar sağlayan Müslüman toplumu, bu kısımlar nedeniyle belki hemen birden yok olmamış, tahminen 15. yüzyıla kadar kimliğini belli ölçüde

korumuştur. Ancak Müslümanların çok küçük gruplar olarak ya da dağınık bir şekilde varlıklarını sürdürdükleri ve nihayet İtalyan kültürü içerisinde eridiklerinden şüphe yoktur.

Kaynakça

- ABULAFIA, David S. H. (1990). The End of Muslim Sicily. James M. Powell (Ed.), Muslims under Latin Rule 1100-1300 (s. 103-133). Princeton: Prinveton Univ. Press.
- ABULAFIA, David (1991). Herrscher zwischen den Kulturen. Friedrich II. von Hohenstaufen. Karl Heinz Siber (İngilizce'den çeviren). Berlin: Siedler.
- AHMAD, Aziz (1975). A History of Islamic Sicily. Edinburgh: Univ. Press.
- ALMOND, Ian (2009). Two faiths, one banner: when Muslims marched with Christians across Europe's battlegrounds. London: Tauris.
- CAPELLI, C. vd. (2009). Moors and Saracens in Europe: estimating the medieval North African male legacy in southern Europe, 17 (6). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2947089/>
- EICKELS, Klaus van (2008). Herrscher zwischen den Kulturen?, Mamoun Fanza (Ed.), Kaiser Friedrich II. (1194-1250): Welt und Kultur des Mittelmeerraums içinde (s. 66-81). Mainz: Zabern.
- FARREL, Joseph (2012). Sicily, A Cultural History. Oxford: Signal.
- FUHR, E. (2004). Der erste moderne Mensch. <https://www.welt.de/kultur/article354944/Der-erste-moderne-Mensch.html>
- GABRIELI, Francesco (1982), Friedrich II. und die Kultur des Islam. Gunther G. Wolf (Ed.), Stupor Mundi. Zur Geschichte Friedrichs II. von Hohenstaufen içinde (s. 76-94). Darmstadt: Wiss. Buchges.
- GOLDMANN, Gerhard (2012). Deutscher Kaiser und Muslim? Über die Beziehungen Friedrichs II. von Hohenstaufen zum Islam (3. Baskı). Norderstedt: Books on Demand GmbH.
- GRÜNDEL, E., Tomek, H. (2015). DuMont Reise-Handbuch Reiseführer Sizilien. Köln: Dumont Reiseverlag.
- HEINISCH, Klaus J. (Ed.) (1968). Kaiser Friedrich II. in Briefen und Berichten seiner Zeit. Darmstadt: Wiss. Buchges.
- HEINISCH, Klaus J. (Ed.) (1969). Kaiser Friedrich II. Sein Leben in zeitgenössischen Berichten, ausgewählt und mit einem Nachwort und Anmerkungen versehen. München: Winkler.
- HORST, Erberhard (2000). Friedrich der Staufer. Die Biographie. München: Econ-Taschenbuch-Verlag.
- HORST, Eberhard (2009). Der Sultan von Lucera: Friedrich II. und der Islam. München: Ed. Avicenna.
- LEDER, Stefan (2008). Der Kaiser als Freund der Muslime, Mamoun Fanza (Ed.), Kaiser Friedrich II. (1194-1250): Welt und Kultur des Mittelmeerraums. Begleitband zur Sonderausstellung im Landesmuseum für Natur und Mensch içinde (s. 82-91). Mainz: Zabern.

- METCALFE, Alex (2009). *The Muslims of Medieval Italy*. Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- NETTE, Herbert (1975). *Friedrich von Hohenstaufen, in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Hamburg: Rowohlt.
- NIESE, Hans (1967). *Zur Geschichte des geistigen Lebens am Hofe Kaiser Friedrichs II*. Darmstadt: Wiss. Buchges. (İlk Baskı 1912)
- RADER, Olaf B. (2012). *Der Sizilianer auf dem Kaiserthron. Eine Biographie* (4. Baskı). München: Beck.
- SCHALLER, Hans Martin (1964). *Kaiser Friedrich II. Verwandler der Welt*. Göttingen-Berlin-Frankfurt: Musterschmidt.
- TAYLOR, Julie (2003). *Muslims in Medieval Italy. The Colony at Lucera*. Lanham/ Boulder/New York/Oxford: Lexington Books.

Ek 1- 1000 yılında İtalya.